

בְּכָפְרִי, בְּעִיר וּבְכָרְךָ

(לתולדותיו של ת. נ. ביאליק)

סאת

א . פ ר נ ק ל .

להתישב עם בני-ביתו באחר מפרכי זיטומיר הקטנים. כפרבר הזה, שאף הוא מעין כפר, לא הורחק עריין הנער הייס-נחמן מן הטבע, ורק חופשתו ניטלה שם ממנו. תיכף לבואם לזיטומיר הכניסוהו הוריו לחרר, ושם למד, ככל ילדי בני ישראל, חומש, רש"י ותהלים, וביחוד הושם לכ מצד רבו ללמדו תהלים. לא אָרכו הימים, ואביו של חיים-נחמן, שהיה ידוע-חולי עוד בשבתו בכפר, חלה את מחלתו, אשר בה מת. ועם מות אביו נשארה אמו האלמנה בלי מזון ומחיה. רק רך אחת היתה לה לפרנס את יתומיה, והיא — להעשות תגרנית בשוק. ואולם משלח-ידה לא הספיק לה לכלכל את יתומיה בלחם, ומהיגם לחנם, ולפיכך מוכרחה היתה לכסור את חנוכו של בנה חיים נחמן בירי המיה, אבי-אביו של ביאליק, שהיה זקן ירא-שמים ולמך הונה בתורה. הנכר הקטן, שהתנכר עוד מילדותו בכשרונותיו המצוינים, נתחבב במשך הימים על אביו זקנו. שראה בו את יורשו הרוחני ושם תקותו בו, כי יהיה גדול בתורה וביראת-שמים. חבה גלויה לא היה הזקן מראה לנכרו, גזירה, שמא יהיה לבו גם בו, ולכן היה סביר עליו את עולו, עול תורה ומצוות, ולא נתנהו להשתובב ולעשות "מעשי-ילדות". והנכר הקטן — לבו ערג דוקא להוללות ולמעשי-ילדות: לפסם על גדות הננים, להתלות באילנות ובעמודי-המלגרה וכיוצא בדברים אלו. שרעת הזקן לא היתה סובלתם. אך שובכותו של חיים נחמן הקטן לא עצרה בעד התפתחותו הרוחנית. הכל הורו בכשרונותיו המצוינים. ושקירתו בלמודים אף היא רבה היתה. ביהוד היתה גדולה אהבתו לקריאה: היה קורא מכל הבא בידו מארון-הספרים של אביו-זקנו. בארון-הספרים הזה מצא ספרים מכל המינים: ספרי מוסר, הלכה, אנרה ומחקר, וגם ספורי-מעשיות וקבלה. והנער הצמא לדעת לא היה מבחין בין ספר לספר — את כולם בלע בצמאוננו. הקריאה בספרי חסידות וקבלה פעלה על רגשותיו הדתיים ועל רמיונו הנלהב של הנער כל-כך, עד כי התחיל לנסות את כחו ב"קבלה המעשית" ולהשתמש בסגולותיה. ואולם ספרייה-השכלה, שנזרמנו לידו אחר-כך בדרך מקרה, הוציאוהו מעולם מכושף זה והכניסוהו לעולם חדש. שהטה את טעמו ורעותיו לדרך חדשה.

את תולדותיו של ת. נ. ביאליק אפשר לחלק לשלש תקופות: תקופת הכפר, תקופת העיר ותקופת הכרך. ביאליק עבר את כל התקופות האלה בהדרגה: מן הכפר אל העיר ומן העיר אל הכרך — הדרגה נורמאלית וטבעית, שלא רבים זוכים לה. וכל תקופה פעלה על כשרון המשורר לספחו ולגדלו בדרך ישרה וטבעית. זכה ביאליק, כי יולד בכפר, יתהנך בעיר וישתלם בכרך. ד א ר י , ו א ל ו - ז י | נ א ו ר י ס ה הן השלבים בהתפתחות כשרונו של המשורר, והן שנתנו לנו את ביאליק כמו שהוא בכל קומתו וצביונו, במלוא יפעתו וזהרו.

הכפר ד א ר י שבפלך ווהלין הוא, לפי עדותו של המשורר בעצמו, "נוה שאנן, מלא יופי צנוע של טבע פשוטה ובריאה, שמחה בחלקה ומסתפקת במועט. זוהר רקיע, מרחבי-שדה, רומית-חורש, האומרת "ררשניו" בכפר זה נולד חיים נחמן ביאליק בעשרה במכת, שנת תרל"ג. וממקום-מולדתו של המשורר אפשר לעמוד על אופיה של שירתו, שרובה רית ש ר ה נודף הימנה. חותם הכריאות והפשטות של הכפר טבוע על כל שיריה-טבע שלו, והכמיהה הרבה לעבודת-הארמה והשאיפה העצומה לאור ולזהר ומאווייה-נפש הארירים להתיחר עם הטבע — כל אלה וראי מן הכפר באו לו.

בשנה הששית לימי חייו העתיקו הוריו של ביאליק את דירתם מכפר ראדי לזיטומיר. אָביו של ביאליק היה עני ובן-תורה. את פרנסתו היה מוצא ברוחק מבית-מרוח, שהיה מחזיק בכפר לאכרים. המזוג התורני הזה, בין מזינת כוס וכוס לבאי בית-מרוחו, היה מעיין ב"עין יעקב" או ב"מישניות", שלא פסקו מעל שלחנו גם בשעת מקה ומיכר. ובהיותו אצל-רוח ובעל נפש ערינה, פעלה המחיה הבוזיה הזאת לרעה על בריאותו ורכאה את רוחו, עד כי לבסוף קצה נפשו לשבת בין האכרים, ובשנת תרל"ט בא

את נפשו, מלבד כתביו ושיריו, הצפונים אתו. ובמצב כזה של רעבון השיג לו מורה והתחיל ללמוד את הלשון הגרמאנית ולקרוא בספרים, אשר השיג בעיר הגדולה לרוב. על-פי מקרה התודע אז אל לילינבלום והראהו את כתביו. לילינבלום עיין בהם והבדיל לטוב מכולם את השיר „אל הצפור“ ושלח את מחברו אל אהר-העם. השיר מצא חן גם בעיני „אהר-העם, ועליפיו נרפס בכרך הראשון של „הפרדס“, שהוציא י. ח. רבניצקי. השיר הזה היה מאורע ספרותי בימים ההם. מכינו דבר הכירו מיד בכשרונו של המשורר המתחיל וחזו לו עתידות גדולות.

ואולם הצלחתו הספרותית לא היטיבה אף במעט את מצבו החמרי של המשורר הצעיר. בינתיים קבל מכתב מזוטומיר, שזקנו הולך למות. ביאליק נתן בעבוט את צדור בגדיו, ובכסף מהירם מהר לנסוע לזוטומיר אל זקנו. כעבור זמן-מה, אחרי שובו לעיר-מגוריו, נשא ביאליק אשה ושם פניו אל מסחר יער ועצים. בשעותיו הפנויות היה מפנה לבו למחזות היער והטבע, או היה עוסק בקריאת ספרים. אחר-כך התישב בעיר הקטנה סוסנוביץ אשר בפולאניה ועסק שם זמן מועט בהוראה עברית. ובשנת תר"ס בא להתישב באודיסה.

כמשך השנים האלה כתב ביאליק הרבה שירים, שבהם כבר התחיל להתגלות כשרונו הכביר, אשר גדלו אחר-כך ונשאו והרימו מעל כל המשוררים הגדולים, אשר קמו לעם ישראל. ושם ביאליק התחיל להתפרסם יותר ויותר בקרב העברים, וביחוד בקרב העברים הלאומיים, שראו בו כוכב גדול עולה על שמי היהדות.

אודיסה היא התקופה השלישית בחייו ביאליק—תקופת השתלמות

כשרונו. שם כתב את רוב מיטב שירתו. בשנת תרס"ד נקרא ביאליק לווארשה מטעם חברת „אחיאספ“ להיות עורך הבלטריסטיקה של „השלח“. בווארשה ישב כשנה ומחצה, ובמשך ימי שבתו בעיר הגדולה הזאת היה מעונו בית-ועד לכל הסופרים העברים, וביחוד — לבעלי-הכשרון מקרב הצעירים, שהיו כרוכים אחריו ומתהלכים לפניו כלפני מורם ורבים. ואולם לא מצא ביאליק קורת-רוח בישיבתו בווארשה. האתמוספירה הזורנאליסטית עם חייה החולין שבה לא יכלו להפיק רצון ממנה, שמלאכת-סופרים כמלאכת-הקודש היא בעיניו. ולפיכך חזר והעתיק את דירתו לאודיסה, ושם הוא יושב עד היום הזה. ומני-אז נעשתה אודיסה כאבן השואבת לכל סופר עברי צעיר ולכל קורא עברי נלהב. ביאליק מקרב את כולם ושמה על כל ניצוץ של כשרון, שהוא מגלה בסופר מתחיל. ולא כמורה

כשמלאו לו שלש עשרה שנה, יצא הנער מרשות המלמדים והתחיל ללמוד תורה ביחידות בבית-המדרש. שם נודמן לו הדין של הפרבר והתחיל לומר אתו נמרא ופוסקים כמה שעות ביום. והגיע הדבר לידי כך, שחיים נחמן היה ממלא לפעמים את מקומו של הדין בהוראת „אסור והתר“. ואולם לבו כבר הלך שבי אחרי ההשכלה וספריה. ויחד עם השנוי בהשקפתו על החיים הרגלי ההשכלה בא גם שנוי בשאיפותיו לעתידו. שמועה שמע, כי וואלוזין אשר בליטא, מלבד שהיא מרכז לתורה, משמשת גם מדור להשכלה ולמרע, ולא נתקרה דעתו עד שלקח פרידה מאת אביו-זקנו, שהתנגד תחילה למעשה זה, ונסע לשיבת וואלוזין.

בוואלוזין מתחילה תקופה הרשה בחייו ביאליק —

תקופת התבגרות רוחו, תקופת השפעת העיר על הקד-נפשו. אָמנם תקותו נכזבה שם — השכלה ומדע לא מצא בוואלר זין, וכמעט נואש מהם ושם את לבו מתחילה אל למוד הנמרא והתמכר אליו בכל לבו ונפשו, והיה ל„מתמיד“ בין שאר המתמידים יומם ולילה על התורה; ואולם מצב-רוחו זה לא ארך הרבה. גבר מזוג החי והסוער על הלמוד היבש, וביאליק הצעיר התחיל מפנה שוב את לבו לחלומות והזיות על אילן נאה ועל ניר נאה ועל „ההשכלה בת השמים“, שהיא היתה חזון-לבו כל הימים.

אז התחיל ללמוד את הלשון הרוסית. בדרך מקרה נודמנו לידו שירי פרוג, שיותר משהבינם הרגיש בימים. הרושם של קריאת השירים האלה היה עז ונמרץ, ודבר זה הניעהו לנסות את כחו

אף הוא בכתיבת שירים ומליצות, ובימים ההם (ניסן, תרנ"א) כתב בתוף שאר דבריו את שירו הראשון „אל הצפור“. ואולם השיר הזה לא היה דברו הראשון לרפוס; ראשונה הרפים ב„המליץ“ שנת תרנ"א מאמר בשם „לרעיון הישוב“ בחתימת ראשי-התיבות ה. נ. ב. והוא אז כבן שמונה עשרה שנה.

כשהרגיש ביאליק הצעיר, כמו שהוא מעיד על עצמו, „כי נתבשל בו איזה דבר“, החליט לעזוב את וואלוזין וללכת לאודיסה. אודיסה מוניטין יצאו לה כעיר ההשכלה. ומלבד זאת, באודיסה ישב אז „אהר-העם“, שמשך אליו כקסם את לבות הצעירים, הוגי רעיון תחית-הרוח בימים ההם.

ביאליק בא לאודיסה ובידו אין אף פרוטה להחיות

חיים נחמן ביאליק

הוא מתהלך עם הצעירים, הנוהים אחריו, אלא כחבר ורע. ואמנם כבר הספיק ביאליק להעמיד תלמידים הרבה — אין כמעט משורר עברי אחר מבין הצעירים, שלא שאב ממקורו של ביאליק ולא ינק משרשו.

ביאליק נתמחה לא במשורר גדול בלבד, אלא גם כאחד המספרים היותר מצוינים שבספרותנו העברית. וגם מאמרי־בקורת על עניני ספרות ומחקר־הלשון הוא כותב לפעמים, ובכולם מנציץ זוהר כשרונו, כשרון האמן הגדול, המסתכל הבהיר, בעל הטעם הרק ובעל הסגנון המזהיר.

ומלבד שביאליק הוא הגדול ביוצרי ספרותנו ומורה דרך לרור הסופרים הצעירים, עוד מפורסם הוא גם לאחר הפועלים הגדולים, המקריש את מיטב עתותיו לעבודת הלשון העברית וספרותה. ידוע הוא גם כתור סרן וגם כתור מתרגם. תרגומו העברי מ"רון קישוט" היא עבודה קלאסית, שקשה למצוא דוגמה בספריות העכים. ו"ספר האגדה", זה הספר־הענק, שסדר ביחד עם ירדן י. ח. רבניצקי ושקע בו עבודת שנים הרבה — בנין נהדר הוא, בנין ערי־ער, שערכו התרבותי והחנוכי לרורנו ולרורות הבאים אין לשער.

ביאליק הוא אחד ממיסרי הוצאת־הספרים "מוריה" ובעליה. הוצאת־ספרים זו כבר יצאו לה מוניטין בעולם העברי. מיטב הספרות העברית בשנים האחרונות הוצא עלי־ה.

ביאליק הוא גם עסקן לאומי ומגין על התרבות העברית לכל עת מצוא. חבר הוא להועד של "חובבי ציון" באודיסה, משתתף בהקונגרסים הציוניים ולוקח חלק אקטיבי בוועידות העבריות שעל־יד הקונגרסים האלה.

בשנת תרס"ט בקר ביאליק את ארץ־ישראל ועבר אותה לארכה ולרחבה. ורושם בוא המשורר לארץ־מולדתו העתיקה היה גדול מאד על בני־הארץ.

יש להחליט, כי אין כמעט אף יהודי נאור אחד באירופה, שלא קרא את יצירותיו של ביאליק או שלא שמע עליהן, אף כי ביאליק כותב את רבריו רק עברית (מלבד שירים בודדים, שכתב גם בשפה היהודית המדוברת). יצירותיו של ביאליק תורגמו לכל הלשונות האירופיות ונתקבלו מאת גדולי הספרות והבקורת כיצירות קלאסיות מן המדרגה הראשונה.